

Христич І. О.

*кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
сектора дослідження проблем злочинності та її причин*

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України
м. Харків, Україна

ЩОДО СТАНУ ЛАТЕНТНОЇ ВІКТИМІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

1. Сучасний розвиток права в країні не можна проводити без зменшення рівня злочинності, а для цього необхідно проводити протидію їй. Проблеми протидію злочинності є актуальними для усіх країн світу. У першу чергу це обумовлено тим, що в більшості випадків ми не маємо чіткого уявлення про обсяги злочинності і тому не зовсім зрозуміло якому обсягу явища необхідно протидіяти. Це пояснюється тим, що завжди існує якась кількість вчинених злочинів, які залишилися невідомими і не зареєстрованими з різних підстав. Існування цього феномену можна пояснити різними причинами. Деякі вчені при цьому зупиняються на понятті девіантної поведінки – (від лат. *deviatio* – відхилення) – поведінка, що відхиляється [1, 132]. Проблема девіантної поведінки та її корекції завжди була важливою у педагогіці, психології, кримінології, але останнім часом вона набуває масового характеру. Більшість вчених вважають, що девіантна поведінка – це поведінка індивіда або групи, яка не відповідає загальноприйнятим нормам, внаслідок чого відбувається порушення цих норм. Одним із напрямків є зниження віктимізації населення країни.

2. Під віктимністю розуміється підвищена здатність людини в силу соціальної ролі і статусу, ряду духовних і фізичних властивостей при певних об'єктивних обставинах ставати потерпілим [2, 8]. Інакше кажучи, особа не може не бути віктимною. Кожному індивідууму, кожній соціальній групі притаманне той чи інший рівень віктимності. А поняття «віктимізація» підкреслює підвищення або пониження рівня віктимності кожної особи або соціальної групи в суспільстві. І трактування віктимізації як результат процесу перетворення особи в жертву злочину, як на масовому, так і на одиничному рівні; перетворення їх в жертву потенційну [3, 3].

3. В кожній країні існує латентна віктимізація населення, коли потерпілий від злочину в офіційних документах не ураховується з різних причин. Деякі вчені і практичні працівники вважали, що введення нового кримінального процесуального кодексу істотно вплине на зменшення латентної віктимізації населення України, але на жаль цього не відбулося.

4. Зрозуміло, що завжди кількість осіб, які постраждали від злочинів і стали жертвою його значно більше ніж потерпілих від злочинів, тому що значна кількість не звертається з різних підстав до правоохоронних органів і не повідомляють про те, що вони стали жертвою того чи іншого злочину. В деяких

випадках органи кримінальної юстиції штучно зменшують не тільки кількість зареєстрованих фактів злочинних посягань, а й не визнають особу потерпілою від злочину. Це, на жаль, зустрічається і в інших країнах світу. У більшості розвинувтих країн з метою встановлення реальних обсягів потерпілих від злочину проводяться щорічні масові опитування громадян органами влади з метою встановлення реальних обсягів латентної віктимності населення. На жаль, в Україні такого широкомасштабного опитування населення не відбувається.

5. Підтримуємо точку зору О. Г. Кулика, щодо необхідності створення спеціальної форми статистичної звітності про осіб, які потерпіли від злочинів [4, 98]. Зрозуміло, що при цьому будемо враховувати лише потерпілих від зареєстрованих та облікованих правопорушень. Повністю будуть відсутні дані про потерпілих від латентних злочинів. Хоча, як загальновідомо, латентна злочинність є достатньо високою у всіх країнах світу. При цьому не береться до уваги, що ефективність правозастосовної діяльності та заходів запобігання злочинності можлива лише при чіткому знанні та врахуванні особистості потерпілого (жертви) від злочину, тому що в багатьох випадках діяння злочинця залежать й від поведінки потерпілого. В механізмі злочинної поведінки не можна особливої уваги приділяти лише діям потерпілого, але й не враховувати їх також не можна. Найбільш повне інформування щодо особистості потерпілих, аналіз їх поведінки (провокуюча, легковажна, неправомірна або суспільно корисна) дасть змогу визначитися в розробці профілактичних мір правозастосовної діяльності, відокремити окремі групи людей, які найчастіше підпадають під те чи інше небезпечне посягання.

В багатьох випадках, як відомо, жертва є активним елементом в механізмі злочинної поведінки і інколи лише випадок вирішує, хто буде потерпілим, а хто злочинцем [5, 70].

6. Впродовж 2013–2014 рр. науковим творчим колективом сектора дослідження проблем злочинності та її причин Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса, під керівництвом доктора юридичних наук Б. М. Головкина було проведено широкомасштабне всеукраїнське віктимологічне опитування громадян в якому взяло участь понад 4 тис. респондентів. Дане дослідження проводилося з метою визначення орієнтованого рівня та обсягів латентної віктимізації в Україні, з'ясуванні чинників, що її продукують, а також аналізу її негативних наслідків для суспільства. Хоча і так зрозуміло, що поки існує достатня значна латентна віктимізація населення країни, дуже складно розробляти заходи протидії злочинності.

Серед потерпілих чоловіки склали 49,6%, жінки – 50,4%, що притаманне Україні, серед населення якого жінки складають більшість. При цьому практичне і попередньо дослідження характеризувалося такими ж статевими показниками. Серед потерпілих неповнолітні за результатами нашого дослідження склали 9,2%; населення у віці до 30 років (молоді особи разом з неповнолітніми) – 67,1%. При цьому найбільшу питому вагу склали особи у віці від 19 до 24 років – 46,2%.

Що стосується рівня освіти, то особи з вищою і неповною вищою освітою склали 76,1%. Це свідчить про те, що, на жаль, в нашій країні рівень профілактичної роботи проводиться не зовсім на належному рівні і рівень освіти не є фактором, який дає змогу не стати потерпілим від злочину; тим паче, що особи без освіти та з початковою освітою склали відповідно 1,0%.

Відповідний і розподіл за родом занять: не працювали і не навчалися в цілому серед потерпілих склали 6,4%; пенсіонери – 5,5%. Інші або працювали, або навчалися, або одночасно і працювали і навчалися.

Більшість з потерпілих були раніше не знайомі із злочинцем – 81,5%, що характеризує, як правило, випадковість вчинення проти них злочинів. В інших випадках потерпілі були знайомі зі злочинцем – 11,9%, колеги по роботі – 3,0%; конкуренти – 1,7%; подружжя (у тому числі колишні) – 0,5%; родичі – 0,9%, близькі особисті стосунки – 0,5%.

На питання: чи в подальшому Ви відчуваєте особисто небезпеку стати жертвою злочину, більшість відповіла ствердно – 43,7%; ні – 54,9% і важко сказати – 1,4%. Ці дані, на жаль, свідчать про те, що дійсно особа, яка вже була жертвою злочину, передбачає, що знову може стати нею. При цьому необхідно підкреслити, що 29,4% осіб, коли раніше ставали жертвами злочину зверталися до правоохоронних органів, а інші 70,6% і раніше не зверталися до них. При цьому на питання «Чи готові Ви повідомляти до правоохоронних органів про достовірно відомі лише вам факти вчинених злочинів, жертвами яких стали не Ви, а інші особи» ствердно відповіли 61,4%.

Більшість протягом року стала жертвою злочину лише один раз – 87,2%. Але до цього 42% ставали раніше потерпілими від злочинів. Більшість були потерпілими через три і більше років – 23,1%; два роки – 19,4%; один рік – 17,4%.

Найбільш розповсюдженими видами протиправних діянь були злочини крадіжки – 54,7%; шахрайство – 9,2%; автотранспортні злочини – 8,5%; пропозиція або надання службовій особі неправомірної вигоди (хабара) – 7,2%. Це ще раз підкреслює, що на першому місці залишаються невідомими крадіжки.

Проведене дослідження дає змогу зробити висновок, що найбільш віктимізованою соціальною групою в Україні є особи молодого віку з достатньо високим рівнем освіти і, як правило, раніше не знайомі ці злочинцем. При цьому більше ніж третина серед потерпілих стають ними неодноразово.

7. Реальна оцінка криміногенної ситуації в країні не можлива без урахування латентної віктимізації населення. Знання реальних обсягів латентної віктимізації громадян країни необхідно, тому що без урахування цього фактора неможливо проведення ефективних заходів протидії злочинності, що конче потрібно в сучасних умовах України з метою подальшого розвитку держави.

Література:

1. Большой толковый психологический словарь / Артур Ребер; [пер. с англ.]. – Т. 1 (А-О). – АСТ, Вече, 2003. – 592 с.

2. Франк Л.В. Виктимология и виктимность. Об одном новом направлении в теории и практике борьбы с преступностью: Учебное пособие. – Душанбе, 1992. – 113 с.

3. Вишневецкий К.В. Место виктимологической теории в криминологии [Электронный ресурс] – Режим доступа: www.teoria-practika.ru

4. Кулик О.Г. Кримінологічні дослідження потерпілих від злочинів в Україні: проблеми та перспективи // Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні: матеріали «круглого столу», 25 квітн. 2013 р. – Х.; Право, 2013. – 336 с.

5. Профілактика злочинів: Підручник/ О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Ф. Гіда та ін.; За заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О.М. Джужи. – К.: Атіка, 2011. – 720 с.
